

JAN OFFRINGA | EVERT VAN BAREN (RED.)

God is niet te vangen

*Onorthodoxe gesprekken
over veranderend geloof*

SKAN DALON
CONFERENCES & POSTERS

*Opgedragen aan De Voorhof,
een geloofsgemeenschap waar muziek in zit*

Inhoudsopgave

	TITEL	THEMA	PAG.
	VOORWOORD		7
1	GOD GRIJPT NIET IN <i>In gesprek met Jaap Bestebreurtje</i>	GOD	11
2	JEZUS WIST OOK NIET ALLES <i>In gesprek met Grada van Harten</i>	JEZUS	25
3	LAAT DE GEEST MAAR WAAIEN <i>In gesprek met Marjon Bosch</i>	GEEST	39
4	HET DERDE TESTAMENT <i>In gesprek met Bert Greep</i>	BIJBEL	55
5	KERK IN REVISIE <i>In gesprek met Henk Gootjes</i>	KERK	71
6	ONS LEVEN LEEFBAAR MAKEN <i>In gesprek met Karel van Wieringen</i>	LEVENS Kunst	85
7	HET VERSTAND KENT Z'N GRENZEN <i>In gesprek met Evert van Baren</i>	VERSTAND	101
8	VERANTWOORDELIJKHEID EN VRIJE WIL <i>In gesprek met Jeroen Galama</i>	VRIJE WIL	115

9	HET KRUIS ALS SYMBOOL <i>In gesprek met Aleke van Vuren</i>	KRUIS	129
10	TOEKOMSTVERWACHTINGEN <i>In gesprek met Tim van Beek</i>	TOEKOMST	141
11	WONDEREN OF VERWONDERING? <i>In gesprek met Mariëlle van Someren</i>	WONDEREN	157
12	DE JEUGD VAN TEGENWOORDIG <i>In gesprek met Nienke van Winzum</i>	JEUGD	171
13	HOE ANDERS IS DE ISLAM? <i>In gesprek met Henk Timmerarends</i>	ISLAM	185
14	PASTOR IN VERANDERING <i>Evert van Baren in gesprek met Jan Offringa</i>	VERANDERING	201
	BIJLAGE 1 - GESPREKSVRAGEN		214
	BIJLAGE 2 - PROJECTBESCHRIJVING		219
	Enkele uitspraken in <i>God is niet te vangen</i>		223

Voorwoord

Leidinggevend in de kerk weten vaak beter wat mensen *zouden moeten* geloven dan wat ze *daadwerkelijk* geloven. Zelden komt helder in beeld hoe vandaag de dag het geloof van christenen wordt aangevochten en aan het veranderen is. Wel zijn er instanties die om de zoveel tijd een enquête houden waarin deelnemers op een aantal uitspraken mogen reageren. Gelooft u in een leven na de dood? Is Jezus de zoon van God? Alsof je daar middels een kruisje of een rondje goed op kunt antwoorden. Dikwijls ontbreekt de ruimte voor een genuanceerde reactie. Dit boek slaat een andere weg in, en zoekt welafgewogen antwoorden op de vraag die eerder de Duitse theoloog Dietrich Bonhoeffer (1906-1945) in een tijd van verwarring stelde: wat geloven we werkelijk? Op onorthodoxe wijze, en voorbereid op onorthodoxe reacties komt in een reeks persoonlijke verhalen voorbij wat mensen zoal zijn kwijtgeraakt in hun geloof, en wat hen dierbaar is gebleven of geworden.

In een moderne geloofsgemeenschap is er geen eenrichtingsverkeer, maar zijn mondige mensen steeds beter in staat te verwoorden wat ze wel en niet geloven, en wat daarbij hun achterliggende ervaringen en overwegingen zijn. Dit gebeurt met name in het pastoraat en het kringenwerk van een gemeente. Wat dan meestal ontbreekt, is de tijd om gedachten in alle rust te laten opkomen, te hernemen en er nog eens een nachtje over te slapen. In een gesprekskring staat ook de groepsgrootte zo iets in de weg. Voor betrokkenen is het weinig bevredigend dat de gewenste diepgang op die manier uitblijft. We hebben daarom gezocht naar een andere werkvorm.

In De Voorhof, een gemeente die deel uitmaakt van de Protestantse Kerk in Nederland, zijn mensen benaderd die aan het volgende profiel voldoen: ze hebben enige theologische interesse, ze zijn niet bang kritische vragen te stellen bij kerk en geloof, en ze nemen geen

blad voor de mond als hen om een persoonlijke reactie wordt gevraagd. De deelnemers hoeven zich niet met van alles tegelijk bezig te houden, maar gaan met hun predikant een dialoog aan over één thema dat hun interesse heeft. Vaak was er – zo zal uit de verhalen blijken – een speciale reden voor de gekozen match tussen persoon en thema. Grotendeels per mail kwamen vervolgens in de periode van juni 2013 tot januari 2014 veertien dialogen tot stand, in de vorm van evenzoveel groeidocumenten. Samen geven ze een mooi beeld van de brede waaier aan geloof binnen een hedendaagse protestantse gemeente. Ook wordt met name in de inbreng van de predikant zichtbaar wat er op dit moment speelt in de moderne theologie.

Het project is inhoudelijk en redactioneel in banen geleid door ondergetekenden. We stellen ons even voor: Jan Offringa is sinds eind 2004 predikant te Kesteren en Evert van Baren is als gemeentelid aan De Voorhof verbonden en was in de periode 2003-2013 voorzitter van de kerkenraad. In het laatste hoofdstuk blikken we terug op dit project, en op de veranderingen in kerk en geloof van de laatste decennia.

Om minstens vier redenen kan dit boek mensen binnen en buiten de kerk aanspreken:

1. De koppeling van de geloofsontwikkeling van de deelnemers aan hun levensverhaal roept bij lezers de vraag op: waar kom ik zelf vandaan? Welke kantelpunten heb ik beleefd? Hoe kijk ik nu tegen het geloof aan? Hoe zit het met mijn vragen, twijfel en (on)geloof? In de gepresenteerde verhalen zitten ongetwijfeld veel momenten van herkenning.
2. Door de theologische reflectie en verdieping worden de verhalen van de deelnemers uitgetild boven het niveau van al te vrijblijvende beweringen. Hun gedachten, vragen en twijfels gaan niet over één nacht ijs en worden telkens op waarde geschat. Samen bieden de aangeboden hoofdstukken een reëel beeld van het denken en doen van moderne gelovigen.
3. De gesprekken bieden toegankelijk materiaal in begrijpelijk Nederlands, en lenen zich zowel voor persoonlijke studie als voor gezamenlijke bezinning. In het bijzonder zijn de teksten geschikt voor leer- en ontmoetingsavonden. In bijlage 1 wordt per thema een aantal vragen aangereikt die het gesprek kunnen stimuleren. Ook is per hoofdstuk een lijst met literatuur opgenomen die voor verdere oriëntatie of verdieping kan zorgen.

4. Het project laat een methodische aanpak zien die naar wij hopen uitnodigend werkt naar andere voorgangers, kerkenraden en gemeenten. Het is meer dan de moeite waard om op soortgelijke wijze iets in eigen kring in gang te zetten. In bijlage 2 beschrijven we daarom de stappen die in dit proces zijn genomen.

De veertien verhalen van dit boek tonen naast grote onderlinge verschillen ook een rode draad. Die brengen we tot uiting in de titel *God is niet te vangen*. De een onderstreept dit motto sterker dan de ander, maar geen van de gespreksgenoten zal pretenderen in zijn of haar bijdrage het laatste woord over God te verkondigen. De titel geeft dus ook meteen aan wat de lezer niet van dit boek mag verwachten: een eenduidige uiteenzetting van wie God is en wat een christen dient te geloven. Daarover kan ons inziens alleen in voorlopigheid gedacht en gesproken worden. God laat zich niet in woorden, beelden of leerstellingen vangen, maar zal die altijd overstijgen. Een gedachte die minstens zo oud is als de Bijbel zelf, waarin staat dat de Geest is als de wind 'die waait waarheen hij wil'. Het zal niemand dan ook verbazen dat de foto voorop dit boek terug te vinden is bij hoofdstuk 3.

Dit boek is een coproductie van een groep gemeenteleden. In de eerste plaats willen we hen bedanken voor hun inbreng, geduld en volharding. Regelmatig kregen ze van ons het verzoek hun inbreng te verhelderen of aan te scherpen. Dan was er opnieuw werk aan de winkel. Tewin van den Bergh, onze voortreffelijke redacteur namens uitgeverij Skandalon, speelde een cruciale rol bij de vervolmaking van de hoofdstukken. Hij zadelde ons als redacteurs, en in het verlengde daarvan de deelnemers, met veel kritische noten op. We hebben ervaren dat van goede kritiek de dingen alleen maar beter worden. Sandra van Spelde verzorgde op creatieve wijze de fotografie. We zijn erg trots op het professionele resultaat van het geheel.

Voor bijbelcitaten is, tenzij anders vermeld, de Nieuw Bijbelvertaling uit 2004 gebruikt. Dit boek dragen we namens alle deelnemers op aan de geloofsgemeenschap van De Voorhof. Mag de vrijmoedigheid die haar tekent anderen tot inspiratie zijn.

Kesteren, 15 februari 2014

Jan Offringa en Evert van Baren

2. Jezus wist ook niet alles

IN GESPREK MET GRADA VAN HARTEN (1944)

Het gezin waarin ik werd geboren was eenvoudig en kinderrijk. We waren christelijk-gereformeerd en zeer meelevend. Het was gewoon om, vanaf een jaar of drie, elke zondag twee keer naar de kerk te gaan. Daar luisterden we naar een lange, veelal gelezen, preek. De diensten duurden lang voor een kind. Toch had het ook zijn gezellige kanten om zo samen te zijn en tijdens de dienst te proberen ongemerkt spelletjes met elkaar te doen.

Ondanks onze jonge leeftijd pikten we toch het nodige uit de preken op. Ik weet nog dat er sterk op bekering werd aangedrongen. Kwam je niet tot bekering, dan wachtte de hel waarin je tot in alle eeuwigheid zou branden. Een kind van God moest ook nachten lang wenen om zijn zonden. Dat heb ik meerdere malen geprobeerd, maar het lukte mij nooit. Later ging ik, als ik moest huilen omdat ik me bijvoorbeeld had bezeerd, een riedeltje langer janken om mijn zonden. De angst om verloren te gaan ben ik kwijtgeraakt door een mooie droom. Toen ik een jaar of vijf was droomde ik over twee engelen die me droegen tot aan een gordijn. Ze gingen niet verder en gaven me sterk het gevoel dat het wel goed zou komen. Door die kinderdroom, die ik altijd met me heb meegedragen, ben ik mijn angst voorgoed kwijtgeraakt.

Na de huishoudschool ging ik op mijn zestiende werken in de zorg voor verstandelijk gehandicapten. Door het volgen van cursussen en opleidingen kreeg ik na verloop van tijd ook leidinggevende functies. Toen ik met pensioen ging, was ik locatiemanager van een gezinsvervangend tehuis. Op mijn werk en daarbuiten had ik met veel mensen contact. De juiste partner ben ik echter nooit tegengekomen. Ik ben altijd ongehuwd gebleven.

Omdat de Christelijke Gereformeerde Kerk een zeer beperkte opvatting had over de rol van de vrouw stapte ik rond mijn

vijftiende over naar de Gereformeerde Kerk. Daar werd ik onmiddellijk betrokken bij het catecheseteam. In de catechetenopleiding leerde ik op een veel ruimere manier kijken naar de Bijbel en geloven. Ik kwam daar ook in aanraking met de joodse manier van denken en dat heeft me veel goeds gebracht. Ik heb jarenlang bijbelcursussen verzorgd en ben meerdere keren ouderling pastoraat geweest. Dat zou in mijn vorige kerkgenootschap nooit mogelijk zijn geweest.

Theologie en kerk zijn me altijd blijven interesseren. Toen ik op mijn zestigste stopte met werken, ben ik theologie (hbo) gaan studeren. Ik moest een stageplek buiten de kerk zoeken. Via een kennis kwam ik in De Crypte, een Amsterdamse kerk voor verslaafden en daklozen. Daar deed ik al mijn stages en ik heb er het pastoraat opgezet voor aan hard-drugs verslaafde vrouwen. Uit die tijd herinner ik mij een prachtige uitspraak van een zwaar verslaafde man. Toen ik vroeg of hij wat had met geloven kreeg ik als antwoord: 'Geloven is metgezel van God zijn.'

JAN:

Toen ik een keer in een preek vertelde dat Jezus zich blijkbaar vergiste over het aanbreken van de eindtijd, reageerde jij na afloop heel ontspannen: 'Ach, Hij wist ook niet alles.' Dat vond ik verrassend, want onder gelovigen leeft vaak het beeld van een perfecte Jezus. Hij zou alles weten en ook zondeloos zijn. Dat laatste is ongetwijfeld gevoeld door Paulus die in een van zijn brieven schrijft dat Jezus geen zonde kende. Dan denk ik: hoe komt hij daarbij? Paulus heeft hem niet eens persoonlijk gekend! In de doordenking van zijn geloof was dat blijkbaar een belangrijke bouwsteen. Terwijl Jezus zelf duidelijk zegt, als iemand hem met 'goede meester' aanspreekt: 'Waarom noemt u mij goed? Niemand is goed behalve God.' Zo zijn er meer momenten waarop Jezus zichzelf niet presenteert als volmaakt of alwetend. Toch was ik verrast door jouw spontane bijval. Is een Jezus die niet perfect of alwetend is voor jou geen probleem?

GRADA:

Als mens is Jezus voor mij veel geloofwaardiger dan als een soort halve of hele godheid. Ik had min of meer geleerd om Jezus te zien als een goddelijke persoon. Hij moest meer lijden dan wij allen en deed dat voor ons allen. Met hem kon het niet mis gaan, want Hij was God zelf. Stiekem denk ik dat Jezus zou moeten grinniken om de voorstelling die van hem gemaakt is: de tweede persoon in het Goddelijk Wezen. Als Hij alwetend was geweest, zou Hij een programma op zak hebben

gehad om dat punt voor punt af te vinken. Ik geloof dat niet. Ik denk juist dat Jezus zijn weg moest ontdekken en dat Hij alles op die weg moest bevechten. Hoe kon Hij de mensen dichter bij God en God dichter bij de mensen brengen? Ik denk dat Hij dit als zijn roeping zag. Het verhaal van de verzoeking in de woestijn illustreert dat. Doorziet Hij het kwaad van de verleiding? Waar kiest Hij zelf voor? Had het mis kunnen gaan? Bij zijn aanvechting in Getsemane wordt Hij voor dezelfde keuze geplaatst.

Ik denk niet dat Jezus van tevoren wist dat Hij zijn karwei wel zou klaren. Als Hij het niet had volgehouden maar was ontsnapt (of van het kruis was afgekomen), hadden we nooit meer van hem gehoord. Tot het eind toe was Hij trouw en gaf Hij zich over aan de Vader. Dat die Vader het offer van zijn zoon zou vragen, is naar mijn mening onverenigbaar met het Oude Testament. Zowel bij Abraham als bij vele profeten treffen we juist de afwijzing van kinderooffers aan.

Jezus moest al doende leren. Een goed voorbeeld is het verhaal van de Syro-Fenicische vrouw, die hem op het andere been zette. Dat Hij niet alles wist blijkt vooral uit zijn opmerkingen over het koninkrijk. Hij zat er naast dat dit in zijn eigen generatie zou doorbreken. Meerdere keren maakt Hij duidelijk dat de komende dingen niet in zijn handen liggen maar in die van de Vader. Het niet-alwetend zijn van Jezus is voor mij inderdaad geen enkel probleem, eerder een verrijking.

JAN:

Ik merk dat wij dezelfde teksten belangrijk vinden. De verzoeking in de woestijn laat zien dat het niet bij voorbaat een gelopen race is, omdat Jezus op zijn weg allerlei tegenstand en verleiding zal tegenkomen. Getsemane laat in een aangrijpend verhaal zien hoe Jezus worstelt met zijn roeping en met het groeiende besef dat Hij zijn dood tegemoet gaat. Het kruis is niet iets dat de Vader hem oplegt, maar dat mensen hem aandoen. Vluchten is geen optie, dan is alles voor niets geweest.

De ontmoeting met een buitenlandse, Syro-Fenicische vrouw noem ik graag de bekering van Jezus. Hier leert Hij over de grenzen van Israël heen te kijken en ontdekt Hij dat niet-Joden net zo goed bij God horen. Op zo'n moment zie je dat Jezus niet alles vooraf al weet, maar gaandeweg in zijn leven ontdekt welke kant het op moet. Opvallend is dat Jezus vaak op een vrije manier met vrouwen omgaat. Er is weleens gezegd dat Jezus weinig op had met de masculiene tempelhiërarchie in Jeruzalem en des te meer met vrouwen. Maar na

hem heeft de vroege kerk dat niet doorgezet. Al snel ontstond er een nieuwe hiërarchie van mannelijke priesters en raakten de vrouwen weer buiten beeld. Het is jammer dat op die manier belangrijke impulsen uit het evangelie verloren zijn gegaan.

Het Nieuwe Testament schetst geen eenduidig beeld van Jezus. Er zijn twee verschillende lijnen te onderscheiden die bekend staan als een ‘opklimmende’ en een ‘neerdalende’ christologie. In de opklimmende visie is Jezus een mens als wij, maar raakt Hij in de loop van zijn leven zo vol van God dat Hij zijn zoon genoemd kan worden. Hij komt dus steeds dichterbij God te staan – helemaal na Pasen – zonder echter zijn mens-zijn te verliezen. Dat is met name het beeld dat Matteüs, Markus en Lukas schetsen. In de neerdalende visie stamt Jezus uit de hemel en is Hij dus een goddelijke figuur die afdaalt naar de aarde en hier een menselijke gestalte aanneemt. Als zijn taak is volbracht, keert Hij terug naar de Vader. Met name bij Johannes en Paulus vinden we deze beeldvorming terug. Deze tweede lijn was eeuwenlang dominant binnen het christendom, maar dat is sterk aan het veranderen. Mij spreekt de eerste visie meer aan, omdat die volop recht doet aan het mens-zijn van Jezus, en hem niet alwetend of perfect maakt.

GRADA:

In mijn denken over Jezus ga ik ook graag uit van zijn mens-zijn. Voor mij is dat een door en door, door God bezield mens-zijn. Daarmee loop ik wel een bijbels thema en kerkelijk dogma voor de voeten: de pre-existentie. Jezus zou van eeuwigheid bij God bestaan. Kerntekst daarvoor is Filippenzen 2, waarin staat dat Jezus de gestalte van God had, maar er afstand van deed en gelijk werd aan een mens. Ook Johannes hanteert in zijn evangelie en zijn brieven dit begrip. Merkwaardig genoeg wordt in Spreuken 8 en in Jezus Sirach zoiets gezegd van Vrouwe Wijsheid. Zij was al bij God toen Hij zijn scheppingswerk begon.

Mijn vraag aan jou: wanneer toch is in de geschiedenis van het denken Vrouwe Wijsheid man geworden? En hoe lees jij die teksten waarin staat dat Jezus al van voor de schepping bestond en bij God was?

JAN:

Je vraag naar pre-existentie is een lastige. Bestond de zoon al van tevoren bij de vader? Zelf vind ik dat een vreemde, nogal speculatieve, gedachte. Maar je kunt die – zo merk je terecht op – inderdaad tegenkomen in de Bijbel en des te sterker in de latere dogmavorming. In de lijn van de genoemde neerdalende christologie wordt gezegd dat Je-

zus vanuit de hemel afdaalt naar de aarde. Op die manier zou God zelf mens geworden zijn. Maar iemand als Johannes schrijft veel subtieler: Gods 'woord' is vlees geworden. Hij gebruikt hier de Griekse term *logos*. Hij had net zo goed voor 'wijsheid' kiezen, in het Grieks *sophia*. Dan ontstaat het beeld dat de wijsheid van God, waarover Spreuken 8 vertelt dat ze als een dochttertje speelt voor zijn aangezicht, neerdaalt en mens wordt in Jezus. Toevallig een man, maar geen haantje. Deze wijsheidslijn kom je ook tegen in het Nieuwe Testament en is onder andere in de feministische theologie herontdekt, maar ze bleef een dun lijntje. Jezus als het vleesgeworden woord werd dominant.

Het heeft mijn voorkeur te spreken over de 'liefde' van God die in Jezus vlees of mens wordt. En omdat vleeswording (incarnatie) voor ons een lastig begrip is geworden, vertaal ik dat graag met: handen en voeten krijgen. Het evangelie vertelt ons dus over de mens Jezus in wie de liefde van God handen en voeten heeft gekregen. Zo maak je enerzijds duidelijk dat in Jezus iets heel wezenlijks van God zichtbaar wordt. De al in het vorige hoofdstuk genoemde Marcus Borg zou zeggen: zijn karakter en hartstocht. Anderzijds besef je dat God altijd groter is dan wij kunnen bevatten en dus ook groter dan Jezus. We moeten niet doen alsof God zelf in vol ornaat hier even op aarde heeft rondgelopen. Misschien kon dit destijds velen overtuigen, maar nu ligt dat anders.

In de wereld van toen deden zowel binnen als buiten Israël allerlei speculaties de ronde over hemelse gestalten in de omgeving van God. Zo is er de mythe van een goddelijke oermens die als ideaalbeeld geldt voor de mens hier op aarde. Misschien zien we zijn trekken terug in de mensenzoon, een wat ongrijpbare gestalte in de Bijbel. Cees den Heyer, emeritus hoogleraar Nieuwe Testament en Bijbelse Theologie, heeft dat mooi in kaart gebracht en vestigt daarbij de aandacht op de zogenaamde hypostasen. Dat zijn aspecten of facetten van God die zich min of meer verzelfstandigen. De personificatie van 'God in zijn of haar (!) wijze gedachten' wordt dan Vrouwe Wijsheid. Zo kunnen ook de Thora, het woord, de geest of de heerlijkheid van God een eigen status krijgen. Gods liefde lijkt zich dan te verzelfstandigen in 'de zoon.' Die ligt volgens Johannes aan zijn boezem en kent alle geheimen van de vader. De claim van zijn evangelie is dat deze zoon – in wie het woord en de liefde van God samenkomen – op aarde is verschenen als de mens Jezus. De wijsheid van God lijkt in het Nieuwe Testament met name aanwezig in de gestalte van de Heilige Geest. Ze is volgens Johannes 3 een vrouw, je kunt uit haar geboren worden.

Je kunt je voorstellen dat het behoorlijk ingewikkeld werd toen men in de vroege kerk ging nadenken over de eenheid van God. Want hoe staat die in relatie tot zijn woord en geest, of tot zijn zoon Jezus en – als je die er ook bij betreft – zijn dochter Wijsheid? In het Nieuwe Testament zie je af en toe dat zich een drieslag ontwikkelt van Vader, Zoon en Geest, zonder dat er duidelijkheid bestaat over hoe die zich tot elkaar verhouden. Eeuwen later mondt dit uit in de leer van de Drie-eenheid. Goed bedacht, maar voor ons is die ingewikkelde constructie – net als de leer over de twee naturen van Christus – niet of nauwelijks meer te volgen. Persoonlijk is het mij veel te gedateerd en speculatief. Ook heeft het iets onbescheidens: men pretendeert het te weten. Geloven wordt daarbij een hersenkraker of krijgt de trekken van een cryptogram. Gelukkig zijn er eenvoudigere manieren om het geheim van God en Jezus te verwoorden. Ik noem je in dit verband een boek van de filosoof en godsdiensthistoricus Frédéric Lenoir, die in zijn boek met dezelfde titel laat zien *Hoe Jezus God werd*. Op toegankelijke wijze brengt hij in kaart hoe oude dogma's over Jezus als de Godmens met twee naturen, en de Drie-eenheid van God zijn ontstaan. Maar misschien word je er koud noch warm van. Want volgens mij heb je weinig op met dogmatiek en ben je liever met bijbelse verhalen bezig.

GRADA:

Dogma's zijn vastgestelde geloofswaarheden, standpunten dus. Ze leggen ons vast en zijn normerend. Ze bepalen hoe wij over God en geloof moeten denken. Mensen hebben een niet te stuiten behoefte om alles te doordenken, te doorgronden en te bepalen. Bepalen is vaak beperken. Andere gedachten worden uitgesloten en veroordeeld. Joden en christenen zijn hierdoor tegenover elkaar komen te staan: eeuwig zonde!

Verhalen zetten me in beweging. Ze zijn voor onderweg, ze geven richting aan mijn doen en laten. Ik noem een paar voorbeelden. In het boek Genesis wordt verteld hoe Abraham blijft pleiten voor Sodom, een onaangename stad die God wil vernietigen. Abraham hoopt dat er nog genoeg rechtvaardigen in de stad zijn om God op andere gedachten te brengen en begint te onderhandelen. En warempel, God laat zich daarin meenemen, er is verandering bij hem mogelijk. Als ik het erg onfris vind in Amsterdam bedenk ik me, naar analogie daarvan, dat er vast nog wel tien rechtvaardigen zijn. Of neem Mozes, die pleit voor Israël. Hij moet het volk Israël na de uittocht uit Egypte verder leiden naar het land van melk en honing. God wil zich er niet meer persoon-

lijk mee bemoeien, Hij stuurt wel een engel. Maar dat accepteert Mozes niet. Het is niet zijn project. Hij wijst God er fijntjes op dat Israël zijn volk is. God heeft zelf mee te gaan. En zo geschiedde. En zo geschiedt.

In het Nieuwe Testament staat een kleine gelijkenis die me aanspreekt. Jezus vertelt over een boer die heeft gezaaid en vervolgens rustig gaat slapen. Zo is het met de liefde en de andere gaven die we van God ontvangen. Wij hoeven ze alleen maar uit te strooien en ons er verder niet al te druk over te maken. Dat is een mooie gedachte, daar gaat rust vanuit. Ook de waterverhalen spreken me aan: de storm op het meer en Jezus die over het water loopt. Pas toen ik leerde dat water behalve voor leven ook voor dreiging en dood staat, kon ik die verhalen duiden en toepassen. Water, de oervloed, de chaos, de dood. Als je, in vertrouwen op Jezus, de angst laat varen en gewoon overboord stapt blijkt er in die chaos opeens draagkracht te schuilen. Je wordt er niet in meegezogen.

Ik heb jaren vieringen verzorgd voor mensen met een ernstige verstandelijke beperking. Nuchter gezien is het onzinnig om aan hen bijbelse verhalen te vertellen. Ze begrijpen er niets van en daar werd ik ook geregeld op aangesproken. Toch ben ik eraan begonnen, ik vond dat ik maar overboord moest stappen en Jezus in het oog moest blijven houden. Ik heb er prachtige herinneringen aan. Hetzelfde speelt in het drugspastoraat. Daar moet ik niet te veel stilstaan bij de chaos. Ik zou er in verzuipen. Zoveel ellende, zoveel scheef en kapot. Ik ga maar gewoon. Ik hoef het niet op eigen kracht te doen. Met verhalen kun je thuiskomen. Dogmatiek vind ik in strijd met het beeldverbod in de Bijbel. Je stolt God in een denkbeeld en dat is net zo goed een beeld. God is veel ruimer en groter. Dat komt in verhalen vaak beter tot zijn recht.

JAN:

Je moeite met dogmatiek is herkenbaar, al heb ik op zich geen bezwaar tegen een systematische doordenking van het geloof. Zo heb ik mijn best gedaan het pas verschenen boek *Christelijke dogmatiek* van de Nederlandse theologen Van den Brink en Van der Kooi door te werken. Dat viel me niet tegen, maar ook niet mee. Het is goed geschreven, maar in zijn nogal orthodoxe aanpak en visie is het vaak veel te stellig en eenduidig. Je voelt gewoon dat de veelkleurige rijkdom van de Bijbel niet uit de verf komt. De verschillende verhalen en benaderingen rond God en Jezus komen als het ware in een trechter of blender terecht. Het resultaat is een puree die niet de smaak heeft van de oorspronkelijke ingrediënten. Zulke bezwaren hoor je vaker, met name uit de hoek van de bijbelwetenschap. Het grote gevaar van

dogmatiek is systeemdwang – alles moet kloppen en passen binnen een afgerond geheel. Dat zie je bijvoorbeeld in de Heidelbergse Catechismus (1563), waar elke vraag een antwoord op maat krijgt. Misschien was dat nuttig in die tijd, maar nu staat het velen tegen. We hebben daar ook geen behoefte aan. Geloof leeft niet van kant en klare vragen en antwoorden. Veeleer is er behoefte aan verhalen waarin dingen zonder dwang worden aangereikt en het mysterie wordt aangestipt zonder het vast te leggen. Dat biedt ruimte aan onze eigen spiritualiteit en verbeeldingskracht.

Predikanten leven van de verhalen die ze lezen of horen. Dat doen we op drie fronten, zo beschreef een collega in de bundel *Pamflettheologie*. Om te beginnen lezen we oude spirituele teksten, met name uit de Bijbel, en bestuderen we hun achtergrond. Wat willen ze ons vertellen in hun altijd tijdgebonden verpakking? Daarnaast lezen we – via kranten, boeken en andere media – de moderne cultuur: welke verhalen gaan daarin rond, wat willen die ons vertellen of misschien wel wijsmaken? En als derde lezen we, met name in ons pastorale werk, de menselijke ziel. Wat gaat er om in de harten en hoofden van mensen? Hoe zoeken ze hun weg te midden van voorspoed en tegenslag, vreugde en verdriet, vertrouwen en vertwijfeling, hoop en wanhoop? Die drievoudige leeservaring komt als het goed is samen in de overdenking die we maken en op zondag uitspreken. Je hoopt dat mensen daarin zowel iets van het bijbelse als van hun eigen verhaal herkennen.

Dat is een mooie, maar af en toe ook lastige taak. Want je komt in de Bijbel nogal eens verhalen tegen waar je niet meteen iets mee kunt. Dat geldt niet alleen voor het Oude maar ook voor het Nieuwe Testament. Zo kijkt de schrijver Nicolaas Matsier in zijn verhalende commentaar bij de evangeliën met verbazing naar de felle uithalen van Jezus. Als Hij een vijgenboom vervloekt die geen vruchten draagt, noteert Matsier: ‘Hoe zal ik dit zeggen? Dat me dit nogal tegenvalt van Jezus? Dat hij zich hier gedraagt als de eerste de beste Amerikaanse macho in een B-film die bij een kleine tegenslag of frustratie meteen iets kapot moet maken?’ Het is inderdaad een wonderlijk verhaal. Jezus kan ook flink tekeer gaan tegen zijn leerlingen en des te meer tegen zijn opponenten. Nu hoeft Hij van mij echt geen lieverdje te zijn. Maar soms is Hij wel erg ongeduldig of scherp van tong. Het doet me denken aan de filmmaker Pasolini, die in *Het evangelie volgens Matteüs* (1964) een bij vlagen zeer venijnige Jezus neerzette. Toen ik die film voor het eerst zag, vond ik dat best confronterend.

Zo'n scherpe uitval kom je in het Johannesevangelie tegen, als Jezus 'de Joden' voor de voeten werpt dat ze de duivel tot vader hebben. Ik weet wel dat de kans klein is dat Jezus dit echt heeft gezegd. Zo'n uitspraak is waarschijnlijk het product van de heftige ruzies die later ontstonden tussen de synagoge en de Jezusbeweging. De verwijdering die groeide lees je terug in een dergelijke tekst. Verder kun je, zoals Pieter Oussoren doet in de Naardense Bijbel, 'Joden' beter vertalen met *Judeeërs*. Dat kan veel misverstanden voorkomen. Toch klinkt het niet prettig als Johannes Jezus zulke taal in de mond legt. Maar ook in de andere evangeliën staan lastige teksten. Ik keer dus weer terug naar Jezus, met aan jou de vraag: heb jij ook moeite met zijn felle kanten en hoe ga je daarmee om?

GRADA:

Sociale media zijn aan mij (nog) niet zo besteed, maar nadenkend over de radicale en soms grove uitspraken van Jezus vraag ik me af welke discussies Hij op Twitter en Facebook zou voeren. Fel en radicaal zijn de uitspraken tegen alles en iedereen die de weg van het koninkrijk frustreert. Beeldend taalgebruik is hem eigen en zijn oosterse temperament zal daar ook niet vreemd aan zijn. Adderengebroid en witgepleisterde graven zijn wel de fraaiste voorbeelden van dergelijk taalgebruik. Zijn gelijkenissen en verhalen zijn boeiend en nemen je als hoorder zomaar mee. Als Hij uithaalt naar schijnvromen en hen witgepleisterde graven noemt, is zijn bedoeling meer dan duidelijk. De stralend mooie buitenkant verhult hun innerlijke dood, een leven van stilstand, in staat van ontbinding. Vaart en beweging wil Jezus. Het koninkrijk is nabij, vol leven. Zegt Hij misschien daarom: 'Laat de doden hun doden begraven'?

Of neem de tienden, de gebruikelijke afdracht van de oogst, de belasting van toen. Jezus verwijt vrome kwezels dat ze zelfs de tienden van de kruiden nauwkeurig afmeten. Je ziet ze hun komijnzaadjes tellen. In hun poging rechtvaardig te zijn maken ze zich druk over de verkeerde dingen. Barmhartigheid, trouw en een goed onderscheidingsvermogen, dat is waar het op aan komt. Bidden op de pleinen, waar de weduwen, de wezen en de vreemdelingen voorbijlopen: dat maakt hem laaiend en dat zullen ze weten ook. Hij hongert naar vruchten aan de vijgenboom, dat teken van het goede leven in Israël en van het leren van de Thora. Als die levensboom dor is en niets oplevert: weg ermee! In een andere situatie wordt aan een kwijnende vijgenboom echter alle zorg besteed om hem tot vrucht dragen te brengen. De scherpe taal gaat over en weer. Jezus wordt mesjokke verklaard, bezeten, de duivel in ei-

gen persoon. Dan is Hij zelf ook niet mis: adderengebroad, kinderen van de duivel, doders van de profeten, noemt Hij zijn tegenstanders. Politiek correcte taal is aan Jezus niet besteed wanneer het koninkrijk in het geding is.

Harde en radicale teksten van hem komen ook voor in de Bergrede, bijvoorbeeld als Hij spreekt over echtbreuk en het liefhebben van de vijand. Of Jezus daadwerkelijk heeft gezegd dat het haten van je vijand naar joodse opvattingen geboden is – zoals in Matteüs 5:43 staat – lijkt overigens omstrede. In het boek Hoe heeft men zijn vijanden lief? zegt de Israëliische theoloog en diplomaat Pinchas Lapide dat Jezus die gedachten van vijandsliefde juist aan het Oude Testament ontleent. Ikzelf vat liefhebben op als een grondhouding die je oproept om je vijand als mens te blijven zien en te respecteren. Je hoeft hem heus niet te aaien. Maar een creatieve benadering van de tegenstander kan ruimte geven. ‘Het machtigst is hij, die de genegenheid van zijn vijand wint,’ las ik bij Lapide. De teksten over echtscheiding laten weinig ruimte. Als ik erover nadenk en er met mensen over praat, kom ik het verst met Matteüs 19:8. Daar zegt Jezus dat het, als je er samen aan begint, niet de bedoeling is om een vrouw door middel van een scheidingsbrief te verstoten. Wie serieus een huwelijk sluit doet dat in principe voorgoed. Als de relatie niet meer te harden of te repareren is, kan het soms beter zijn om te stoppen. Er zijn dan vaak twee verliezers, want geen van beiden had het ooit zo bedoeld. Het uitgangspunt is dat je je best doet om het huwelijk te laten slagen.

De vraag was of ik mezelf herken in de moeite die jij en andere mensen hebben met de scherpe teksten van een scheldende Jezus en hoe ik daarmee omga. De moeite deel ik, maar ik vind niet dat ik alles moet kunnen duiden uit een boek dat vele eeuwen geleden is geschreven, talloze keren is vertaald en dat speelt in een heel andere context. Ik heb in mijn geest een groot parkeerterrein. Alles wat mij niet verder brengt, parkeer ik rustig. En soms haal ik er weer wat af.

JAN:

Dat parkeerterrein spreekt me aan en deze beeldspraak wordt ook door mij graag benut. Bepaalde teksten die ons niets zeggen of zelfs tegenstaan kunnen we beter laten rusten. In plaats van ons te ergeren kunnen we beter fragmenten zoeken die ons inspireren. Die zijn er genoeg. Bij Johannes denk ik dan aan Jezus' ontmoeting met de Samaritaanse vrouw, of zijn bekende uitspraak in het verhaal over de overspelige vrouw (en man!): 'Wie van u zonder zonde is werpe als

eerste een steen.' Zo kent het vierde evangelie nog veel meer moois. Niet alle woorden in de Bijbel zijn even belangrijk of waardevol. Wie dat wel verkondigt, brengt zichzelf onnodig in een lastig parket. De Bijbel wekt geloof, hoop en liefde, daar gaat het om.

Je gedachten over echtscheiding bieden eveneens de nodige ruimte. Ik proef er een mooie pastorale handreiking in: probeer in tijden van crisis samen terug te gaan naar het begin van de relatie, toen beide partners er vol goede bedoelingen aan begonnen. Verder lijkt Jezus met zijn, op het eerste gezicht nogal conservatieve, uitspraken over echtscheiding met name oog te hebben voor de kwetsbare positie van vrouwen. Zij kunnen door hun mannen om het minste of geringste worden verstoten en zijn dus vaak speelbal van hun willekeur. Ook neemt Jezus in zijn uitspraken stelling tegen polygamie, een ander drama voor vrouwen. Het geeft een hoop ellende als de heer des huizes opeens met een nieuwe vrouw op de proppen komt.

Terecht plaats je de felle uitspraken van Jezus in een context van hard tegen hard. Van beide kanten kon het er stevig aan toegaan, vol heftige emoties, zoals je die ook nu nog tegenkomt in de oosterse wereld. Jezus zelf zet de zaak op scherp in de verkondiging van het koninkrijk. Omstanders worden ter plekke voor de keuze geplaatst. Omdat er weinig tijd is – Jezus verwacht dat het koninkrijk binnenkort doorbreekt – staat er druk op de ketel: geloven ze hem of niet? Zijn tegenstanders worden om verschillende redenen zenuwachtig van hem. Religieuze leiders zien hun gezag aangetast als Jezus hun uitleg of praktische invulling van de Thora bekritiseert. Dat vond menig farizeeër of schriftgeleerde niet leuk. Politieke leiders, met name verenigd in Jeruzalem, waren bang voor onrust en de zoveelste revolte tegen de Romeinen. Ze zijn vaak als collaborateurs weggezet die één lijn trokken met de bezetter, maar hun zorg bleek niet onterecht. Tijdens de Joodse Opstand, die in 66 na Christus begon, zijn Jeruzalem en haar tempel met de grond gelijk gemaakt. Dat wilden deze leiders graag voorkomen. Hun felle confrontaties lezend, vraag ik me weleens af: in hoeverre heeft Jezus geprobeerd deze vijanden lief te hebben? Met name de tempelleiding – denk aan de reiniging van het plein – treedt Hij zonder mededogen tegemoet. Laat Hij daarmee zien dat vijandliefde niet in alle omstandigheden mogelijk is? Of valt alles op zijn plek in zijn gebed aan het kruis: 'Vader, vergeef het hun, want ze weten niet wat ze doen'?

Zulke kritische vragen aan zijn adres doen voor mij niet af aan de ervaring dat Jezus ons iets wezenlijks van God laat zien. Om binnen de terminologie van het komende koninkrijk te blijven: Jezus is niet

de koning zelf – want dat is en blijft God – maar Gods onderkoning en woordvoerder. Volgens de Amerikaanse nieuwtestamenticus Ed Parish Sanders, een autoriteit op het gebied van de historische Jezus, is ‘onderkoning’ de titel die bijbels gezien het beste bij hem past. Wie echter weinig opheeft met koningen en keizers, of beseft dat het vandaag de dag vaak machteloze figuren zijn, zal aan andere beelden de voorkeur geven. Bijvoorbeeld van Jezus als de gids die je de weg wijst op je levenspad, met name naar God en naar elkaar. Zelf noem ik Jezus graag ons venster op God. Hij is als een dakraam op zolder dat uitzicht biedt op de hemel. Willen christenen zicht krijgen op God, dan kijken ze dus naar Jezus. God is een onzegbaar geheim, maar Jezus is sprekend zijn vader. God blijft onzichtbaar, maar Jezus toont ons zijn ware aard. Hij is als het ware doorzichtig, transparant tot op God.

Al met al is duidelijk dat een hoog verheven Jezus niet de jouwe of de mijne is. Evenmin is de dogmatische ontwikkeling van de eerste eeuwen aan ons besteed. Wel ben ik benieuwd waarin voor jou het wezenlijke van Jezus zit, en welke woorden of beelden jou dierbaar zijn. Kun je daar iets over vertellen?

GRADA:

Jezus... daar gaat God. *In de jaren zeventig gaf de Duitse theoloog en publicist Jörg Zink een van zijn boeken deze titel mee. Ik heb het boek zelf niet gelezen, maar de titel staat in mijn geheugen gegrift. Zo zie ik Jezus: wie hem ziet, ziet God in actie.*

Tijdens mijn studie theologie was dogmatiek een van de vakken waarin de persoon en het werk van Jezus veel aandacht kregen. Wat is daar in de loop van de kerkgeschiedenis veel energie en tijd in gaan zitten. Soms denk ik dat als je de duivel zoekt, hij weleens in dat gekissebis zou kunnen zitten. Er werd – en wordt – verketterd en veroordeeld op gedachten die te groot en te hoog voor ons zijn. Ik kan met de traditionele beelden van Jezus niet uit de voeten, maar hoe dan wel? Die vraag hield mij intensief bezig toen ik me afvroeg wat ik met mijn studie theologie zou kunnen doen. Toen kreeg ik een droom.

In deze droom Jezus was teruggekeerd op aarde en iedereen liep hem achterna. Er was gejuich en blijdschap. Eindelijk was het zover. Euforisch zingend en zwaaiend trok de stoet langs de wegen, aangevoerd door een paar enthousiaste vrouwen. Ineens merkte ik dat er iemand achterop raakte. Ik liep naar de kop van de stoet en vroeg aan de leidsters om het tempo te matigen, omdat niet iedereen mee kon komen. Daar kon echter geen rekening mee worden gehouden. Ik zei dat ik het Jezus zelf zou

vragen, maar Hij was er niet meer. Ik wist ineens waar Hij te vinden zou zijn en wilde naar hem toe. Dat was niet de bedoeling van de vrouwen die vooropliepen. Ze probeerden me met kracht tegen te houden. Ik werd zomaar aan hun macht onttrokken en was vrijwel tegelijkertijd bij Jezus. Hij zat op zijn platte achterste op de straat, tegen een afgebladderde muur, druk in gesprek met een stel sloebbers.

*Ik bewaarde deze droom en 'overlegde die in mijn hart'. Bij de eerste stap die ik later zette in *De Crypte*, de kerk voor daklozen en verslaafden, wist ik: hier is het.*

Er blijven nog genoeg vragen over. Hoe zou Jezus nu omgaan met de bonusgraaiers? Zijn dat de tollenaars van onze tijd? Hoe zou Hij de pooiers en mensensmokkelaars noemen, die letterlijk over lijken gaan? Hoe zou Hij hen ooit kunnen liefhebben? Past hier het verhaal over de niet geworpen steen uit Johannes 8, of eerder: 'Gij adderengebroad'? Zou Hij met hen uit eten gaan in de stad, net zoals Hij at met Zacheüs nadat Hij hem uit de vijgenboom riep? Deze vragen zet ik voorlopig bij op mijn parkeerterrein. Er is werk te doen. Bijvoorbeeld: naast de sloebbers op de straat gaan zitten en de daklozenkrant van hen kopen.

LITERATUUR

- Marcus Borg, *Het hart van het christendom. Modern geloof en traditie*, Kampen 2010
C.J. den Heyer, *Van Jezus naar christendom. De ontwikkeling van tekst naar dogma*, Zoetermeer 2003
P.J.G. Jeroense en E.J. de Wijer (red.), *Pamflettheologie. Gedachten uit de kring van Op Goed Gerucht*, Vught 2003
Pinchas Lapide, *Hoe heeft men zijn vijanden lief?*, Kampen 1984
Frédéric Lenoir, *Hoe Jezus God werd*, Utrecht 2011
Nicolaas Matsier, *Het evangelie volgens Nicolaas Matsier*, Amsterdam 2011
Pieter Oussoren, *De Naardense Bijbel*, Vught 2004
E.P. Sanders, *Jezus, mythe en werkelijkheid* Jezus, Callenbach 1996
Jörg Zink, *Jezus... daar gaat God. Een training in geloven*, Hilversum 1975